

ДР ДУШАН ВУЧКОВИЋ: „КАПИТАЛИСТИЧКО ИСКОРИШЋАВАЊЕ ШУМА У ЦРНОЈ ГОРИ“.

Наша стручна публицистика и наука добила је, 1965. године у издању Историјског института у Титограду, један значајан прилог — књигу др Душана Вучковића „Капиталистичко искоришћавање шума у Црној Гори“. Пошто њена тематика и временски период у њој обрађен обухватају не само стручну шумарску материју, већ и социолошку и привредну историју Црне Горе, она заслужује да се на њу, поготово у Црној Гори, посебно осврнемо.

Већ од првих дана постојања црногорске државе шуме су представљале њено главно и скоро једино привредно богатство, доступно непосредном искоришћавању. Као такво оно је, разумљиво, морало да буде предмет коришћења не само становништва за подмирење његових потреба у дрвету, него и државе, као организоване друштвене заједнице. Када је почела да јаче развија своју привреду и економику, крајем прошлог и почетком овог вијека, Црна Гора гради знатан број најважнијих путева, подиже мање индустријске објекте, развија трговину, уводи свој новац итд. Међутим, већ седамдесетих година прошлог вијека у Црној Гори почиње прво капиталистичко искоришћавање шума у сливу Мораче од стране једног француског друштва, али је оно услед објективних тешкоћа убрзо обустављено. И поред настојања владе да уведе страни капитал у искоришћавање црногорских шума, до тога не долази због опште привредне неразвијености земље, недостатка путева, удаљености тржишта и др. Једино домаћи трговачки капитал, тада доминантан у привреди земље, крајем прве деценије овог вијека, почиње са нешто већим индустријским искоришћавањем шума и подиже двије прве мале парне тилане. Иако поштеђено од интензивног искоришћавања, црногорско шумско богатство постаје предмет живог интересовања и домаћег и нарочито страног капитала. Оно је у том периоду предмет уговарања и преговора о његовом искоришћавању низа трговаца са разних страна. Од његовог активирања очекује се побољшање тешког економског стања не само власника шума него и цијелог црногорског народа.

Интересовање за црногорске шуме, опредмећено у једном броју дугорочних уговора за искоришћавање шума у сливу Пиве и Таре, чија је реализација само дјелимично почела, не умањује се ни за вријеме првог свјетског рата и аустроугарске окупације. Тада чак и неки чланови династије закључују се странцима уговор о искоришћавању шума да их сијеку после рата.

Све наведене појаве, везане за стање црногорских шума и за, макар и незнатан, почетак њиховог капиталистичког искоришћавања, који је до стварања Југославије тек у повоју, аутор књиге је обрадио у првом дијелу свог рада „Период црногорске државе“. Он ту, упоредо са излагањем *општег стања* црногорског шумарства, освјетљава и опште стање привреде и друштвених односа у Црној Гори, вршећи шумарску и економску анализу закључених дугорочних уговора о искоришћавању шума.

Iako ga to ponekad odvodi dalje od materije непосредno vezane za naslov knjige, autor na taj način slikovito i svestrano objašnjava razloge malog obima inđustrijskog iskorišćavanja crnogorskih šuma.

Drugi dio knjige — „Period kraljevine SXS i Jugoslavije“ — je najveći i najvažniji. To je prirodno, jer je u tome periodu i kapitalističko iskorišćavanje šuma u Crnoj Gori najobimnije i najintenzivnije. Analizirajući ekonomske prilike i proizvodne snage Crne Gore između dva svjetska rata, autor dokumentovano ustanovljava da su one zadržale bitne karakteristike iz crnogorske države — opštu zaostalost cjelokupne privrede. Za vrijeme bivše Jugoslavije u Crnoj Gori je izgrađeno svega 14 manjih fabrika koje, zajedno sa onima iz doba crnogorske države, čine samo 0,52% od ukupnog broja fabrika u Jugoslaviji, a po uloznom kapitalu, pogonskoj snazi i radnim mjestima još znatno niži procent. U ovom periodu u Crnoj Gori je izgrađeno manje puteva nego za vrijeme crnogorske države, a poljoprivreda, umjesto da napreduje, ostaje i dalje vrlo primitivna, sa minimalnim prinosem žita i umanjnim brojem stoke. Zbog svega toga dolazi do prezaduženosti sela, proletarijizacije seljačkih masa i masovne nezaposlenosti.

Ovakvo stanje privrede dalo je pečat i šumarstvu. Ono je krajnje ekstenzivno, sredstva za његово unapređenje su minimalna, stručna služba nedovoljna, svojinski odnosi neregulisani, a najveći i najbolji dio šuma pripada plemenima, selima i bratstvima, koja nemaju никакве stručне шумарске управе. Тиме и повољним природним условима, јер се највећи дио најбогатјих четинарских црногорских шума налази у близини ријека Пиве, Таре, Лима и Ибра којима се дрво може јефтино транспортовати, аутор објашњава стварање могућности за неограничено и најсуровије искоришћавање шума. Велико југословенско тржиште у развијеном капиталистичком систему с робном производњом с једне стране, а корумпирани државни апарат и привреда којом руководи страни капитал, с друге стране, уз наведене елементе, по мишљењу аутора, доводе до немилосрдног пљачкања црногорског шумског богатства у, за црногорске прилике, веома крупним размјерама. Нереализовани уговори о купопродаји шума из доба црногорске државе тада се обнављају и закључују многи нови уговори за друге шуме, тако да је њима обухваћено око 62.000 хектара углавном најбољих шума. Уз многа домаћа и страна капиталистичка друштва, у тим пословима врло видну улогу играју државна предузећа „Дурмитор“ и „Шипад“.

Читав овај процес капиталистичког искоришћавања шума у Црној Гори аутор књиге је обрадио и систематизовао по срезовима, полазећи од географског положаја шума и доступности и тока њиховог искоришћавања. На тај начин књига даје срећени преглед читаве материје и олакшава читаоцу да се у њеној обимности лако сналази или да из ње користи податке који га интересују само за одређена подручја. Ради лакшег и прегледнијег праћења изложене материје, уз књигу је приложена прегледна карта са свим шумама чији је историјат и поступак искоришћавања обрађен. Ту се може приговорити да на њој недостају границе Црне Горе, тим прије што аутор обрађује поједина предузећа из других крајева наше земље (Вилећа, Пећ и др.) која су онда била тијесно повезана са искоришћавањем неких шума у Црној Гори и што читаоцима ван Црне Горе могу неке ствари, због тога, изгледати недовољно јасне.

Аутор је посебну пажњу посветио проучавању и шумарској, правној и економској анализи свих дугорочних уговора. Ти уговори, заједно са привредним плановима и њиховим реализацијама, са жалосним стањем шума до кога је то довело, су највјеродостојнија документација и можда најбоља слика ондашњих друштвено-економских односа, капиталистичког система пословања и cjelokupног државног и друштвеног живота. Пажљивом читаоцу неће промаћи да не *излази са колико се пажње и савјесности аутор унио у овај обимни посао и са коликим познавањем је обрадио не само шумарство, него и економику, друштвено-политичке*

односе и правна питања повезана са третираном материјом. Уз приказивање raznih metoda и načina непоштovanja и изигравања законских прописа, како од стране raznih фирми и трговаца тако и од mnogih државних органа, аутор је дао слику шпекулативног оснивања појединих акционарских друштава, њиховог система рада и њихових органа управљања, чиме су освијетљена многа питања за боље разумијевање ове врло сложене и до сада непроучаване проблематике. Аутор је затим извео следеће основне карактеристике свих дугорочних уговора: да су сви закључивани и одобравани путем слободне погодбе, тј. без лиценцираје, иако су за њу постојали сви услови па чак и законска обавеза; да су предмет купопродаје обично била ова стабла изнад одређеног пречника и да је сарадња било купаца било продаваца са надзорним државним органима била скоро никаква; да су купопродајне цијене одређиване на примитиван начин по стаблу и да су биле далеко испод реалне вриједности дрвета; да првобитни купци обично нијесу проводили реализацију уговора, већ су уговорна права преносили на појединце и друштва, понекад и по неколико пута, при чему су зарађивале огромне суме новца.

Продубљујући проучавање предметне материје, аутор осветљава рад тадашњих надзорних власти и констатује, у највећем броју случајева, њихову несавјесност и повлађивање интересима купаца на рачун шума и њихових власника. Карактер тог рада види се у одобравању уговора чије су поједине одредбе супротне закону, у одобравању сјеча неких шума без привредних планова и дозвола, у доношењу разних незаконитих одлука, у толерисању бесправних сјеча, у вршењу неправилних дозвола, у ускраћивању дужне и потребне помоћи власницима шума при одобравању уговора и привредних планова за шуме и њихове реализације итд.

Посебну вредност књиге чини проучавање животних и радних услова шумских радника. Аутор документује изигравање радничког законодавства и најгрубљу експлоатацију радника од стране купаца дрвета, што су олакшавали, поред осталог, веома слобода служба инспекције рада, незапосленост и биједно стање народа, а особито радника који су приморани да раде и под најгорим условима. Наднице су свуда врло ниске и неуредно се исплаћују, напредни радници се отпуштају с посла, животне намирнице се купују у продавацама послодавца по скупљим цијенама него на другим мјестима, смјештај радника је веома слаб, несрећни случајеви чести, а на хигијенско-техничку заштиту се и не помишља. Животни и радни услови шумских радника су описани на основу аутентичних и ријетких докумената, чиме се и историчарима радничког покрета код нас ставља на располагање обједињен и поуздан материјал из борбе великог дијела наше радничке класе за бољи и праведнији живот.

Посљедице изложеног начина искоришћавања у односу на саме шуме у књизи су јасно приказане. Сјече свих стабала изнад одређеног пречника у добром дијелу шума, претјерани интензитет сјеча четинара, честе сјече изнад обима одређеног привредних плановима, а негђе и без планова, сјече недозначених стабала и пустошење појединих шума или њихових дјелова — довело је до врло тешког стања тих шума. Претварањем мјешовитих четинарских и букових шума у букове, оне су губиле и у економском и у биолошком погледу, а запостављање сјеча букве водило је отежавању или онемогућавању природне обнове четинара. Претјеране и неуредне сјече су, осим тога, проузроковале честе извале преосталих стабала, епидемије попорњака, појаве шумских пожара и сл. У односу на власнике шума наведени систем искоришћавања представљао је њихово пљачкање, а изигравањем прописа о таксама у вези са уговорима оштећивани су, не малим суммама, и државни интереси.

Трећи и најмањи дио књиге — „Период талијанске окупације“ — расвјетљава став према окупатору руководећих органа скоро свих већих шумско-индустријских предузећа која су пред сломом Југославије радила у Црној Гори. Сви су они ставили непријатељу на располагање уговорна права на шуме, пилане и праћу и за све вријеме окупације настојали да

јачају његову економску снагу и ратни потенцијал. То је, како аутор је правом каже, био у ствари наставак њиховог антинародног става и класне припадности из доба бивше државе.

Као добру страну књиге ваља истаћи и њене прилоге: регистар личних и географских имена, резиме на француском језику и примјерак једног уговора из доба црногорске државе.

Ово опширно и врло документовано дјело, рађено на основу обимне архивске грађе из многих архивских фондова и литературе, цитираних на крају књиге, као и на основу личног ауторовог познавања предратних и посљератних прилика у шумарству Црне Горе, представља први и до сада највећи допринос ове врсте нашој шумарској науци. Писана јасним стилем и богатим рјечником, са темељним познавањем не само стручно-шумарске већ и правне, економске и друштвено-политичке проблематике у Црној Гори, ова књига је доступна веома широком кругу читалачке публике. Иако веома обиман, цио материјал у њој је крећен и изнесен методично и прегледно. Нијесу нам познати случајеви да се обрадом једног чисто стручног проблема, какав је експлоатација шума, на тако приступачан и јасан начин тако дубоко захвате друштвено-политичке и економске прилике које су га пратиле и условљавале. Стога ће ова књига моћи да корисно послужи не само шумарским стручњацима него и друштвеним радницима, правницима, социолозима, економистима и историчарима. Као такву ми је искрено поздрављамо и препоручујемо свим нашим шумарским стручњацима и уопште свима овима који се баве проучавањем разних проблема из периода који су овим радом обухваћени.

Инг. Бранко Мартиновић

ШКОРИЋ, А.: „ПЕДОЛОШКИ ПРАКТИКУМ“ (52 странице). Загреб, 1965.

Аутор у предговору наглашава да је „Практикум“ намијењен првенствено за потребе високошколских установа Хрватске. Но будући да се код нас на великим пољопривредним имањима и на пољопривредним станицама ради на испитивању тла за непосредну производњу, то ће овај „Практикум“ добро доћи и за њихове потребе.

„Практикум“ садржи рецептуре, (детална упутства) за теренска истраживања, и одређивање физикалних и хемијских особина тла.

I. Теренска истраживања тла садрже: 1. Педолошко упознавање терена, 2. Истраживање тла сондом, 3. Отварање педолошких профила, 4. Изучавање морфолошких особина, 5. Квантитативно доказивање карбоната и реакција тла, 6. Узимање узорака за физикалне и хемијске анализе и одређивање опскрбљености тла хранливима, 7. Узимање монолита и 8. Дневник.

II. Одређивање физикалних особина тла: 1. Капацитет тла за воду, 2. Одређивање моментане влажности тла за воду, 3. Одређивање пољског воденог капацитета, 4. Одређивање хидроскопичитета, 5. Инертна вода, тачка винућа и физиолошки активна вода, 6. Неки важни моменти хидропедолошког рачунања, 7. Одређивање капиларног успона воде, 8. Одређивање специфичне тежине, 9. Одређивање капацитета за зрак, 10. Одређивање механичког састава, 11. Стабилност структурних агрегата и 12. Одређивање пропустности тла за воду.

III. Одређивање хемијских особина тла: 1. Одређивање земно-алкалних карбоната, 2. Одређивање реакције тла, 3. Одређивање дозе вапна за калцификацију, 4. Одређивање количине хумуса, 5. Одређивање карактера хумуса, 6. Одређивање састава хумуса по методи Кононове и Бјелчићеве, 7. Одређивање ускуног душњака, 9. Одређивање активног вапна у тлу и 10. Одређивање капацитета и стање засићености адсорпционог комплекса.

Др. Ј. Ковачевић

СТИЛИНОВИЋ З.: ИЛУСТРАТИВНИ ДОДАТАК — I ДЈЕЛА СКРИПТА ИЗ ФИЗИОЛОГИЈЕ С ЕМБРИОЛОГИЈОМ И АНАТОМИЈОМ ДОМАЊИХ ЖИВОТИЊА. Цртежа 103. стр. 114, Загреб, 1965.

Аутор је 1964. год. написао скрипта из Физиологије с ембриологијом и анатомијом домањих животиња, и то I дио, али без слика. Већ у уводу ових скрипата најавио је да ће написати, односно израдити цртеже (илустрације) текста скрипата, што је и учинио са овим ИЛУСТРАТИВНИМ ДОДАТКОМ. Овај наслов је аутор дао из скромности и не би било предјерано да га је назвао Атлас физиологије с ембриологијом и анатомијом домањих животиња.

У овом тзв. ИЛУСТРАТИВНОМ ДОДАТКУ је 107 беспрекорних цртежа из слиједеће проблематике; Хистологија (станица) и анатомија домањих животиња. Претходно је цртежима приказана детаљно анимална станица.

Код анатомије домањих животиња разликују се слиједеће анатомске скупине: дијелови тијела, кости и везе-мишићи (глава, врат, труп и удови), мокраћни и дишни органи, полни органи (мушки и женски) и мокраћни органи.

Аутор је много уложио труда да из огромне материје изабере што треба апропом и то не само који учи, него који је у пракси. Произвођач и организатор анималне производње мора познавати основе физиологије, ембриологије и анатомије домањих животиња. у питању је исхрана, њега и коришћење сточног фонда, а то је везано с напријед наведеним дисциплинама. Овоме, тј. упознавању физиологије, ембриологије и анатомије домањих животиња знатно може помоћи баш овај „ИЛУСТРАТИВНИ ДОДАТАК“ с прецизним цртежима.

Др Ј. Ковачевић

БРЧИЋ Ј.: „МЕХАНИЗАЦИЈА РАДА У СТОЧАРСТВУ“ II дио, стр. 321 сл. 277, табл. 1, библ. под лит. 357, Загреб, 1965.

У првом дијелу уџбеника МЕХАНИЗАЦИЈА РАДА У СТОЧАРСТВУ одређени су опћи инжењерски основи, који се односе на савремену технологију сточарства. У овом другом дијелу изнесени су (обрађени) технички и неки технолошки проблеми комплексне механизације на фармама говеда, свиња, перади и оваца. Оба дијела сачињавају монографску целину МЕХАНИЗАЦИЈА РАДА У СТОЧАРСТВУ. Уџбеник је првенствено намијењен за студиј на пољопривредним факултетима, високим и вишим школама. Но аутор је материју тако подесно обрадио да ће добро доћи стручњацима у пракси у ријешавању одређених задатака сточарске организације и производње, и то утолико више што је ово прва ове врсте наша публикација, у којима смо иначе у овој области веома оскудни.

Материја у овом дијелу уџбеника МЕХАНИЗАЦИЈА РАДА У СТОЧАРСТВУ изнесена је у осам поглавља, на која ћемо се најкраће осврнути: I. Стројеви за мужњу, методе и опреме за поступање с млијеком. Након уводних напомена о музењу уопће, аутор изнаша прегледно саме стројеве за мужњу, типове уређаја и методе механичке мужње, технолошки процес механичке мужње и учинци код фазних типова измузашта, одржавање и чишћење уређаја за мужњу и уређаји и стројеви за доруду млијека. Мужња стројевима је лакша, продуктивнија и хигијенскија него ручна. Савремена мужња стројевима није ријешила све. Апарати за мужњу приближили олонизају сисање телета, и у томе смислу они треба нарочито још да се усавшавају. Постоје двофазни, профазни апарати за мужњу. Основни саставни дијелови уређаја за механичку мужњу јесу: вакуум пумпа, вакуум резервоар, водоводи (цијеви), пул-

затор, канте за млијеко, колектор за млијеко, сисне чаше и др. Новији апарати имају тзв. уређај за контролу музења, тј. да се вјетром или звуком упозори да је мужња завршена. Уређаји за мужњу су покретни, полустационарни, фиксни (измузне станице), окретна измузашта (ротоплектори) и пашњаци као измузашта. Цјелокупна мужња стројевама се одстоји из девет фаза, а настоји се што више елиминирати ручни рад. Фазе музења су: 1. пуштање краве на измузаште, 2. давање концентрата, 3. припрема вимена, 4. стављање апарата на виме, 5. мужња стројем (главна операција), 6. Скидање апарата за мужњу, 7. ручно измузивање, 8. испуст крава с измузашта и 9. транспорт млијека. У механизацији мужње важно је одржавање и чишћење апарата за мужњу. Ово је потребно не само за чување апарата него и због хигијене млијека. Наведено треба што више механизирати. Након мужења млијеко се дорађује: филтрира, хлади, хомогенизира, пастеризира и др. тј. дорађује за употребу или даљу производњу.

II. Електрична ограда и слични уређаји. Примјеном ових уређаја у прегоном напасивању постиже се уштеда у радној снази (елиминација пастира) и ефикасно коришћење тратине пашњака. Електричне ограде се употребљавају углавном у говедарству и овчарству.

III. Технички елементи вентилације у стајама. Овдје аутор најприје говори о значају вентилације, а затим о вертикалној и хоризонталној вентилацији и о балансирању топлине у стаји путем саме вентилације. Вентилацијом се регулира температура, одстрањује сувишна влага и мириси и елиминирају зрачне нечистоће (прашина CO_2 , амонијак, водена пара). О вентилацији овиси здравље и производност музара, као и квалитета млијека. Вентилацијом стаје утичу на радну способност радника и трајност стаје. Вентилација је двоврсна: природна (хоризонтална и вертикална) и умјетна. Опћенито се вентилација треба подесити да при средњој температури ($12-16^\circ\text{C}$) зрака музара има $85-120 \text{ cm}^3/\text{h}$. Умјетна се изводи уградњом специјалних уређаја.

IV. Сувремена рјешења комплексне механизације на фармама говеда за производњу меса. Радови на производњи говећег меса претежно су храњење, стељање, изђубривање, а код млијечног говедета и мужња. Рентабилност је спиритусовена да се ови што више механизирају у оквиру тзв. економског дворишта и настамби за говеда. На првом мјесту су савремена достигнућа и механизација исхране (отворене и затворене стаје), механизација изђубривања (отворене и затворене стаје), и механизација у великим говедарским фармама уопће.

V. Комплексна механизација у перадарској производњи. Перадарска производња све, се више усавршава било за месо било јаја и постаје индустрија. О томе се говори у овом поглављу (инкубатори, технички елементи механизације и аутоматизације у перадарству, савремене перадарске фарме, кланице за перад).

VI. Механизација рада на свињогојским фармама. Свиње се индустријски тове у слиједећим врстама објеката (настамби): прадишта, чекалишта, одгајалишта, ловилишта и тратени објекти (амбуланте, радионице, управна зград и др., гдје се узгају и тове свиње нарочито пажњу треба посветити микроклими (вентилација и инсолација, загријавање, хлађење). На другом мјесту су уређаји, опрема и стројеви за храњење свиња уопће, нарочито за лов, затим механизација за одстрањивање пљока и други специјални уређаји.

VII. Механизација главних радова у овчарству. Рентабилност производње вуне, меса, па и млијека, уз остало, овиси о степену механизације у овчарству (електричне ограде на паши, уређаји за стрижење, прање вуне, направе за храњење оваца, као и купање оваца).

VIII. Примјена електричне енергије и аутоматизације производних процеса у сточарству. Оајде изнесени принципи примјене електричне енергије и аутоматизације у пољопривреди уопће, нарочито с обзиром на сточарску производњу.

Аутор је своја излагања илустровао обилним и прецизним цртежима (277 слика). Иза сваког поглавља указује на домаћу и страну литературу (укупно 357 библиографских података).

(Уџбеник се може наручити поузећем код Јосипа Сикетића, Пољопривредни факултет, цијена 1.960 динара).

Др Ј. Ковачевић

ЧЕТРДЕСЕТОГОДИШЊИЦА

(1926—1966)

„ГОСПОДАРСКОГ ПРИРУЧНИКА“

Достојан јубилеј да се примјерно на њега осврнемо. Почело је са 1926. годином. Од тада па кроз четрдесет година проф. др Винко Мандекић са истим циљем уређује издање „Господарски приручник“ (Целни пољопривредни Календар 1926—1943. Целни Господарски приручник 1944—1947. Господарски Приручник 1948—1965). Већ у првом годишту (1926) јасно је оцртан основни циљ издавања овога годишњака. Подићи и проширити знање тадањег сељака пољопривредног произвођача са циљем да тако наоружан што више, боље и јефтиније производи. У пољопривредној производњи, уз остале чиниоце, знању из пољопривреде припада велики значај. Већ друге године, 1927, уредник констатује да се први број „Приручника“ распродао. Штавише, није га било ни довољно, иако је била велика наклада. Кроз предговоре „Приручника“ поводом 5, 10, 15, 20, итд. годишњица видимо да је ова публикација остала вјерна основном циљу, да сваке године пружи својим читаоцима најсавременије стручне, прегледне и разумљиве упуте као чланке из свих пољопривредних грана. Тако је то текло четрдесет година!

У четири деценије „Господарског приручника“ разликују се двије квалитативне епохе иако је основни циљ био исти. До ослобођења „Господарски приручник“ је био претежно окренут непосредном пољопривредном произвођачу, сељаку. Послије ослобођења у новој Југославији „Господарски приручник“ постаје стручнији, намијењен организаторима пољопривреде тј. пољопривредним инжењерима и техничарима и напреднијим пољопривредним произвођачима (сељацима). Четрдесетгодишње излагање ове публикације без субвенција од државе оправдава и даље његово излагање.

О чему је писано кроз четрдесет година у овим „Приручнику“? Уз сталне прилоге (мјере, календарски дио и сл.) сваке године наши пољопривредни произвођачи преко годишњака су добивали разне чланке из свих грана пољопривреде, нпр. о умјетним њивовима, средствима за заштиту биља; о новим сортама ратарског биља, воћака и винове лозе; о новим расама домаће стоке, нарочито је била лажња посвећена механизацији пољопривреде и хибридима кукуруза. Такође ветеринарство, све гране сточарства, мљехарство, виноградарство с подрумарством, воћарство, ливадарство с пашњаштвом редовито су били заступљени прилозима. Исто тако је било са прерадом пољопривредних производа и пољопривредним зградарством.

Неколико годишта „Господарског приручника“, то је маля пољопривредна енциклопедија. Пракса га је од његовог почетка прихватила првенствено због материјала, који је било организатор пољоприв-

вреде било proizvođač u „Приручнику“ нашао, и због практичног цјеног формата, који је прикладан за терен.

„Господарски Приручник“ од 1926. године био је, како смо навели, добро примљен. Једно вријеме прије прошлога рата неколике године по коју стотину комада откупљивали су га бугарски стручњаци. Он је постао потреба произвођачима и организаторима пољопривреде да у њему нађу савремене пољопривредне упуте. Једно вријеме послје последњег рата студенти наших факултета и пољопривредних техникума, у недостатку уџбеника, користили су се појединим годишњима као уџбеницима приликом припремања испита. На страницама „Господарског приручника“ огледали су се најеминентнији наши научни радници, који су били склопи да унапређују знање наших пољопривредних произвођача. Још је био већи број пољопривредних организатора практичара, који су написали разне прилоге за „Приручник“ а који су били провјерени у пракси. Могла би се написати цјела повећа библиографија практичних пољопривредних чланака и упутстава који су изашли кроз четири деценије „Приручника“.

У модерним творницама, па и савременој пољопривреди, тражи се све стручнији кадар, тј. организатори и произвођачи пољопривреде са што већим и ширим знањем. Уредник је уочио ово кретање још прије десет година. Већ према степену развоја наше пољопривреде и према њеним потребама „Приручник“ је доносио чланке који су одговарали у томе времену. Тако постављен циљ је био реална основа његовог четрдесетгодишњег излагања.

Др Ј. Ковачевић

Ковачевић, Ј.: АТЛАС ФИТОЦЕНОЛОГИЈЕ ТРАВЊАКА. I — II дио. Загреб, 1965. (цртежа 1539, страна 680 и лит. података 222) — Скрипта.

„АТЛАС ФИТОЦЕНОЛОГИЈЕ ТРАВЊАКА“ има првенствени циљ да употпуни наставу из предмета „Фитоценологија“. Овај предмет је уводни или теоретски дио за „Травњаштво и крмне културе на ораницама“. Као теоретски предмет „Фитоценологија травњака“ даје студентима основе о познавању разних биљних травњачких заједница (постанак, развој, својства итд.), а из тога произлазе главне смјернице за њихово искоришћавање (њег, наводњавање, кошење, паша итд.).

Овај „Атлас“ је одличан приручник за практичне вјежбе на терену различитих предјела наше земље. Укупно 1539 прецизних цртежа о екологији травњака (ливада и пашњака) раздијелено је на 11 поглавља. Преглед наслова обрађених поглавља најбоље приказује материју која се овдје износи.

I. Основи екологије (43 цртежа). Овдје је прегледно цртежима приказано кружење елемената у природи, разни екосистеми, проблематика станишта и биоценозе шума, травњака, обрађиваних површина и животињских заједница.

II. Морфологија графички документира биљне заједнице уопће, са нарочитим освртом на травњаке.

III. Климатски фактори (76 цртежа). Овдје су изнесени климатодијаграми шума и травњака, и цртежи који се односе на елементе климе с обзиром на претежно ливадске и пашњачке заједнице.

IV. Едафски фактори (145 цртежа). Утјецај везе биљка — тло приказан је у овисности о типу, влази, реакцији и органској масти тла.

V. Орографски фактори (511 цртежа). Утјецај орографских фактора врло је значајан за постанак и развој травњачких биљних заједница, а овиси о рељефу, надморској висини, изложености и нагибу.

VI. Биотски фактори (40 цртежа). За травњаке је пресудан утјецај човјека (кошење, гнојидба и др.) и осталог живог свијета (домаћа стока, дивљач, гујавице итд.).

VII. Животни облици (18 цртежа). Биљне врсте травњака преживљују зиму у облику сјемена или гомоља, поданака, односно розете, а неке су и ниски прмићи, што све скупа, изражено у процентима, представља tzv. „животни спектор“, који је карактеристичан за разне типове травњака. На многобројним цртежима ови су односи прегледно приказани.

VIII. Распрострањење и осјемењивање биља (12 цртежа). За поједине биљне врсте и њихове односе у типовима травњака карактеристично је њихово распрострањење и осјемењивање.

IX. Алелопатија (2 цртежа). Између биљака уопће, па и травњачких, постоје карактеристични односи, који су увјетовани феноменима а зову се алелопатски односи. Тако нпр. мразовац долази само на ливади, а не у култури.

X. Сингенетика (105 цртежа). Травњачке биљне заједнице мјењају се под утјецајем средине (станишта) и човјека. Мочварни пашњаци одводњом прелазе у мезофилне, а ови још даљом одводњом у ксерофилне. Овај динамизам је приказан врло прикладно у цртежима.

XI. Географија (144 цртежа). Географска распрострањеност приказана је врло бројним цртежима не само за травњачке биљне врсте него и за типове травњака.

Приказујући наведену проблематику у цртежима, аутор се није уско ограничио само на травњаке. Он је узео у обзир биљни свијет у целини, као путоказ у дефинирању и рјешавању пољопривредних, нарочито травњачких проблема. Основни циљ објављивања овог „Атласа“ јесте да даде увид у дубље односе и збивања биљног свијета агросфере, нарочито травњака. С тога становишта је овај „Атлас“ врло интересантан и за студенте и за стручњаке у широкој пракси како агронома, тако и шумара.

Први и други дио овога „Атласа“ може се набавити уз цијену од 27,25 нових динара на Пољопривредном факултету у Загребу код Јосипа Сикетића.

Др И. Ковачевић

МЕТЕОРОЛОШКИ ПОДАЦИ ЗА ПЕРИОД ЈУЛИ—ДЕЦЕМБАР 1965. ГОДИНЕ
ЈУЛИ 1965. ГОДИНЕ

Мјесто	Температура ваздуха у °С						Падавине у мм			Рел. влажн. ваздуха у %									
	Декада			Дан	Анот. макс.	Анот. мин.	Декада			Мјес. сума	Декада			Мјес. сума					
	I	II	III				Сред. вријед.	Витн. просјек 1925—1940 г.	Дан		I	II	III		Витн. просјек 1925—1940 г.	I	II	III	
Пљевања	18,3	18,3	20,0	18,9	17,8	30,5	26	3,2	12	14,6	33,2	0,4	48,2	56	64	67	58	63	319,5
Жабљак	14,6	15,2	17,7	15,9	29,2	26	2,8	11	11	8,5	4,5	7,6	20,6	102	67	63	52	61	365,7
Иванград	19,6	19,8	22,5	20,7	19,0	37,2	26	4,7	12	18,2	2,7	1,8	22,7	51	68	62	56	61	
Билјето Поље	18,2	18,5	20,3	19,0	35,0	26	4,8	12	12	13,6	5,4	11,4	30,4	62	76	81	71	76	330,6
Колашин	15,9	16,5	17,7	16,7	16,8	32,6	26	4,0	13	15,8	0,1		15,9	48	66	62	61	63	345,6
Плав	17,4	18,4	20,3	18,8	34,2	25	9,2	11	11	15,6	10,7		26,3						
Никшић	20,0	21,9	23,5	21,8	21,4	34,7	26	10,0	8	6,5		0,0	6,5	46	59	50	43	50	372,8
Цетиње	19,4	20,1	22,0	20,8	21,0	34,4	26	7,6	12	9,3			9,3	47	76	67	71	71	
Грахово	18,6	20,2	21,7	20,2	34,0	25	4,4	12	12	1,8			1,8						
Титоград	25,3	26,5	28,2	26,7	27,1	39,6	26	15,3	10	4,5	61,8		66,3	44	54	46	49	49	392,6
Вирпазар	24,4	25,8	27,6	26,0	38,6	25	12,6	10	10	8,2			8,2	30	68	63	58	63	
Херцег-Нови	23,5	24,5	25,7	24,6	25,4	35,4	26	15,2	8	6,4			6,4	24	57	62	63	64	386,7
Будва	23,1	24,0	24,7	24,0	38,4	26	15,0	7	7	6,2			6,2	29	50	44	46	47	345,9
Бар	23,0	23,5	24,6	23,8	34,6	26	13,5	8	8	2,6			2,6	19	66	72	65	68	384,4
Улцињ	23,3	24,1	25,1	24,2	35,6	26	15,3	12	12	1,3			1,3	63	60	63	62	62	397,5

АВГУСТ 1965. ГОДИНЕ

Мјесто	Температура ваздуха у °С						Падавине у мм			Рел. влажн. ваздуха у %								
	Декада			Дан	Ангол. макс.	Дан	Ангол. мин.	Декада			Вшп. просјек 1925—1940 г.	Декада						
	I	II	III					I	II	III		I	II	III				
Пљевља	19,7	14,9	14,1	16,2	17,2	34,0	8	-2,8	13	15,2	21,4	36,6	68	56	72	69	66	234,6
Жабљак	16,4	11,7	9,8	12,5	28,6	28,6	8	0,1	30	6,7	35,7	42,4	93	52	71	71	65	229,8
Иванград	21,0	16,0	15,0	17,3	18,4	35,8	1	2,9	13	0,0	8,9	28,0	50	57	82	78	72	
Бијело Поље	18,9	15,1	14,1	16,0	34,2	34,2	1	4,1	13	26,4	37,6	64,0	54	70	86	86	81	234,3
Колашин	17,0	13,3	11,6	13,9	16,5	32,2	8	1,0	28	14,9	38,0	73,2	54	68	80	82	77	248,7
Плав	18,8	14,0	12,9	15,1	32,4	32,4	8	3,8	28	12,0	29,6	41,6						
Никшић	23,3	18,5	15,9	19,2	20,5	33,3	8	7,4	28	4,8	66,7	71,5	60	37	51	61	50	281,9
Цетиње	22,1	18,0	15,8	18,5	20,2	33,0	8	6,6	28	4,4	63,9	68,3	88	62	76	82	73	
Грехозо	21,5	17,9	15,5	18,2	32,6	32,6	7	4,8	14	2,3	75,1	77,4						
Титоград	28,4	24,0	21,4	24,5	28,6	36,8	7	14,2	28	5,7	41,5	47,2	41	41	53	54	49	300,3
Вирпазар	28,9	24,2	21,3	24,8	38,4	38,4	9	9,2	27	2,0	69,6	71,6	53	54	73	82		
Херцег-Нови	25,9	23,3	20,9	23,3	24,8	34,0	17	14,2	28	2,1	38,7	40,8	56	56	62	68	62	309,1
Будва	25,5	23,0	20,8	23,0	34,8	34,8	7	13,9	28	0,6	29,5	30,1	68	35	40	47	41	279,6
Бар	24,5	22,7	20,7	22,6	33,9	33,9	7	13,5	14	1,3	29,1	30,4	31	63	69	69	67	315,7
Улцињ	26,1	22,7	20,8	23,1	35,4	35,4	7	12,8	28	30,1	27,3	57,4		52	59	61	57	330,5

СЕПТЕМБАР 1965. ГОДИНЕ

Мјесто	Температура ваздуха у °С						Падавине у мм			Рел. влажн. ваздуха у %									
	Декада			Дан	Алгол макс.	Дан	Декада			Мјес. сума	Декада								
	I	II	III				I	II	III		I	II	III						
Пљевља	15,8	13,5	14,8	14,7	14,3	28,6	3	2,8	23	9,7	8,3	13,5	31,5	56	66	73	72	70	202,4
Жабљак	12,3	9,5	10,6	10,8	21,8	3	1,5	14	14	25,2	15,5	49,0	89,7	136	62	74	78	71	218,6
Иванград	15,7	13,9	15,1	14,9	15,1	29,3	3	3,0	23	22,4	9,5	5,4	37,3	68	80	83	83	82	
Бијело Поље	15,4	13,9	14,2	14,4	29,1	3	4,2	10	10	13,3	6,0	6,8	26,1	54	76	78	79	78	
Колашин	12,8	11,4	12,2	12,2	13,3	25,6	3	2,2	23	29,4	21,7	28,4	79,5	119	82	82	83	83	199,4
Плав	14,4	12,9	13,0	13,4	26,4	19	4,0	14	14	24,6	29,0	4,1	57,7						
Никшић	16,7	15,5	15,4	15,9	16,9	26,8	3	7,8	14	31,6	21,2	75,9	128,7	110	62	66	71	66	222,6
Целиње	15,7	14,6	15,0	15,1	16,3	26,4	3	6,8	18	23,5	37,0	57,9	118,4	198	83	83	86	84	
Грахово	15,7	15,1	15,3	15,4	26,8	3	4,2	15	15	35,3	4,8	66,2	106,3						
Даниловград	21,4	19,9	20,2	20,5	22,6	32,0	3	10,2	23	32,7	29,7	30,1	92,5	116	64	72	73	69	
Титоград	21,7	20,6	20,9	21,1	22,3	32,2	3	11,8	4	34,5	25,6	14,7	74,8	99	63	66	65	65	237,8
Вирпазар	21,1	19,5	19,1	19,9	29,0	8	10,0	24	24	43,4	16,6	35,6	95,6	124	78	80	81	80	
Херцег-Нови	21,7	20,1	21,5	21,1	21,6	29,8	3	13,7	14	16,0	29,3	69,2	114,5	112	72	79	72	74	238,2
Будва	21,3	19,8	21,4	20,8	29,1	3	13,0	14	14	15,9	37,1	21,7	74,7	114	49	52	47	49	229,7
Бар	21,3	19,2	21,5	20,7	30,0	28	12,7	15	15	9,3	40,0	16,8	66,1	101	68	82	64	71	242,3
Улцињ	22,0	20,4	21,3	21,2	30,4	3	14,3	14	14	45,8	26,6	38,4	110,8		63	69	66	66	241,0

ОКТОБАР 1965. ГОДИНЕ

Мјесто	Температура ваздуха у °С						Падавине у мм			Рел. влажн. ваздуха у %									
	Декада			Сред. вријед.	Вит. просјек 1925—1940 г.	Анот. макс.	Дан	Анот. мин.	Дан	Декада			Мјес. сума	Вит. просјек 1925—1940 г.	I	II	III	Сред. мјес.	Мјес. сума осунчавања
	I	II	III							I	II	III							
Пљевља	13,0	6,3	3,2	7,4	10,3	28,0	1	-7,6	25	1,6	—	—	1,6	84	71	67	70	70	222,1
Жабљак	9,3	5,0	1,0	5,0		21,1	2	-6,2	25	1,6	—	—	2,8	284	78	75	73	75	261,1
Иванград	13,8	6,6	4,0	8,0	10,8	27,8	1	-7,7	25	0,2	0,0	—	0,2	110	76	72	85	78	—
Бвјело Поље	13,6	6,4	4,0	7,9		28,4	1	-6,3	25	0,8	0,3	—	1,1	120	78	76	72	75	—
Колашин	11,1	5,2	3,1	6,4	9,6	25,4	3	-7,3	26	0,2	—	—	0,2	438	81	72	73	75	245,2
Плав	14,7	7,6	5,2	9,0		27,8	2	-5,8	27	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Някшић	15,2	10,2	7,9	11,0	11,8	27,0	1	-0,3	26	—	—	—	—	289	64	55	57	59	285,1
Цегљине	13,6	7,4	14,9	8,5	11,6	23,6	2	-4,0	23	—	—	—	—	606	85	84	85	85	—
Прахово	13,7	10,4	8,1	10,6		26,4	3	-5,0	23	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Даниловград	19,6	14,3	11,6	15,1	16,8	30,2	1	-0,0	24	3,2	—	—	3,2	431	72	61	62	65	—
Титоград	20,9	16,2	13,2	16,7	16,8	30,6	1	5,0	26	—	—	—	—	288	62	50	58	57	291,2
Виргазар	18,1	13,8	12,0	14,6		27,0	1	0,0	23	—	—	—	—	350	70	73	87	77	—
Херцег-Нови	19,8	16,6	14,3	16,8	17,6	28,6	1	6,8	23	—	—	—	—	276	85	72	73	76	275,6
Будва	19,4	15,8	13,9	16,3		27,2	1	6,8	24	—	—	—	—	204	57	26	38	40	254,2
Бар	18,9	16,5	14,2	16,5		25,4	1	6,8	26	—	—	—	—	208	81	63	64	69	281,3
Улцињ	20,3	16,7	14,2	16,9		27,6	4	7,6	23	—	—	—	—	—	75	47	56	59	269,1

НОВЕМБАР 1965. ГОДИНЕ

Мјесто	Температура ваздуха у °С						Падавине у мм			Рел. влажн. ваздуха у %									
	Декада			Сред. вриједн.	Вриш. просјек 1925—1940 г.	Ангол. макс.	Дан	Ангол. мин.	Дан	Декада		Вриш. просјек 1925—1940 г.	Декада						
	I	II	III							I	II		III	I	II	III			
										Мјес. сума	Мјес. сума	Мјес. сума	Сред. мјес.	Мјес. сума осунчавања					
Пљецка	7,8	5,2	5,0	6,0	6,0	21,6	4	-10,0	17	3,2	46,0	12,4	61,6	78	76	78	72	75	92,5
Жабљак	5,9	0,9	0,4	2,4		16,2	5	-15,2	17	6,0	138,9	119,0	263,9	350	75	87	81	81	74,0
Иванград	8,6	5,9	6,1	6,9	6,7	20,2	4	-8,2	17	5,7	103,1	40,3	149,1	76	83	87	87	86	—
Биељо Поље	7,8	5,6	5,3	6,2		21,0	5	-8,2	17	10,7	82,8	29,1	122,6	92	77	82	78	79	—
Колошин	7,6	3,9	3,3	4,9	6,0	19,2	8	-11,8	17	8,1	258,5	181,4	448,0	266	80	87	86	62	78,0
Плав	9,4	4,4	4,4	6,1		24,4	5	-8,6	17	2,6	160,1	98,0	260,7						
Никшић	10,0	5,8	4,9	6,9	7,6	20,4	5	-5,2	17	7,4	253,2	140,4	401,0	311	73	66	79	79	85,4
Цепље	8,9	6,5	6,0	7,0	7,6	18,7	5	-5,6	26	6,1	336,3	277,0	619,4	630	87	87	85	86	—
Грахово	9,4	5,7	5,2	6,8		19,0	9	-6,8	26	0,4	326,4	183,4	510,2						
Даниловград	13,7	10,1	9,0	10,9	11,6	24,0	5	-3,6	26	2,4	263,4	163,9	429,7	345	71	81	77	76	
Титоград	13,9	9,8	9,5	11,1	12,0	23,5	5	-0,8	26	1,1	190,3	117,3	308,6	227	72	82	75	76	109,6
Вирпазар	11,9	7,9	9,2	9,6		22,0	5	-1,8	26	4,4	140,0	112,0	256,4	372	73	84	86	81	—
Херцег-Нови	16,1	12,3	12,3	13,5	14,2	22,6	4	1,8	26	6,6	237,8	59,8	304,2	285	78	79	74	77	95,8
Будве	16,3	13,1	12,8	14,0		22,2	4	1,6	26	7,2	175,2	49,4	231,8	217	53	63	60	59	97,6
Бар	16,3	13,7	12,8	14,2		23,3	4	0,6	26	2,4	163,2	51,4	217,0	175	74	74	69	72	124,1
Улцињ	16,0	13,0	11,8	13,6		22,6	5	0,4	26	8,7	115,3	37,1	161,1		69	70	68	69	134,7

ДЕЦЕМБАР 1965. ГОДИНЕ

Мјесто	Температура ваздуха у °С						Падавине у мм			Рел. влажн. ваздуха у %									
	Декада			Ангол. макс.	Дан	Ангол. мин.	Дан	Декада			Висл. просјек 1925—1940 г.	Декада							
	I	II	III					I	II	III		I	II	III					
Пљевља	5,1	4,4	1,8	0,8	0,1	14,6	8	-16,5	16	21,3	52,5	29,6	103,4	67	76	87	87	83	42,5
Иванград	5,8	-1,5	2,8	2,4	0,1	15,0	8	-10,6	16	35,1	26,3	74,4	135,8	96	79	85	87	84	
Бијело Поље	4,9	-1,4	2,5	2,2		16,5	8	-10,7	16	25,8	18,5	65,1	109,4	68	84	87	91	88	
Колашин	3,8	-0,4	2,3	1,9	-0,2	9,7	20	-12,0	16	145,4	60,8	234,6	440,8	294	90	81	90	87	53,5
Плав	4,8	-1,2	1,7	1,8		13,2	20	-10,2	16	58,2	20,7	133,2	218,4						
Никшић	5,0	2,6	4,3	4,0	2,0	11,8	22	-5,2	16	110,2	61,7	100,9	272,8	311	91	71	87	83	59,5
Целина	5,0	1,5	5,4	4,0	2,1	12,0	22	-8,4	16	261,2	149,8	257,8	668,8	666	90	84	87	87	
Грахово	5,0	2,7	4,2	4,0		12,4	9	-7,6	16	325,6	290,6	130,8	747,0						
Данilовград	8,9	6,2	7,7	7,6	5,7	15,2	20	-5,2	16	139,1	61,9	112,3	313,3	358	84	65	77	76	
Титоград	9,2	5,8	8,6	7,9	6,1	15,2	8	-2,8	16	99,9	43,0	88,3	231,2	237	87	67	84	80	73,2
Виргазар	10,0	4,7	8,8	7,9		17,6	9	-2,6	16	172,4	15,6	109,1	297,1	378	83	78	84	82	
Херцег-Нови	11,1	8,3	10,9	10,1	9,9	18,0	19	0,4	15	87,2	54,2	100,8	242,2	302	85	71	80	79	69,3
Будва	11,8	9,0	11,3	10,7		17,2	1	1,7	16	76,1	39,2	72,8	188,1	261	72	58	70	67	68,1
Бар	12,1	6,5	11,4	10,7		17,3	8	-0,1	16	98,0	39,0	111,8	248,8	208	79	63	80	74	84,5
Улцињ	10,9	7,4	11,0	9,8		17,7	9	0,3	16	57,9	12,6	101,5	172,0		79	62	81	84	89,6